

Nr 84.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående anslag till materiell för det fysikalisk-kemiska laboratoriet vid universitetet i Uppsala m. m.; given Stockholms slott den 7 mars 1924.

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla det förslag, om vars avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

Under Hans Maj:ts
Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro,
enligt Dess nådiga beslut:

GUSTAF ADOLF.

Sam. Clason.

Utdrag av protokollet över ecklesiastikärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 7 mars 1924.

Närvarande:

Statsministern TRYGGER, ministern för utrikes ärendena friherre MARKS VON WÜRTEMBERG, statsråden MALM, EKEBERG, BESKOW, MALMROTH, HASSELROT, STRIDSBERG, LÜCECK, CLASON, WOHLIN, PETERSSON.

Departementschefen, statsrådet Clason anför vidare:

I skrivelse den 22 maj 1912 angående regleringen av utgifterna under riksstatens tionde huvudtitel anmälde 1912 års riksdag, bland annat, att riksdagen i enlighet med Kungl. Maj:ts förslag dels medgivit, att för docenten i kemi vid universitetet i Uppsala, filosofie doktor Theodor Svedberg finge vid nämnda universitet inrättas en personlig professur i fysikalisk kemi, dels ock för berörda ändamål på allmänna indragningsstaten till årlig avlöning åt Svedberg anvisat ett belopp av 3,700 kronor, därav 1,200 kronor skulle, tillika med vissa från C. F. Liljewalchs fond för personliga professurer vid Uppsala universitet till avlöning vid pro-

Anslag till materiell för det fysikalisk-kemiska laboratoriet vid universitetet i Uppsala m. m.

fessuren utgående medel, utgöra lön och 2,500 kronor tjänstgöringspenningar, jämte ett ålderstillägg å 600 kronor efter 5 års tjänstgöring.

Vid föredragning härav fann Kungl. Maj:t genom beslut den 29 juni 1912 gott utnämna och förordna Svedberg att från början av år 1913 vid universitetet i Uppsala vara professor i fysikalisk kemi.

Av den framställning, som läg till grund för riksdagens ovan omnämnda beslut (punkten 19 i bilagan tionde huvudtiteln till 1912 års statsverksproposition jämte till nämnda huvudtitel hörande utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden den 15 december 1911, sid. 29 ff.) inhämtas, bland annat, att arbetslokaler för den ifrågasatta personliga professurens innehavare funnes inom den kemiska institutionsbyggnaden och att denna lärostols upprättande ej för det dåvarande påkallade några nämnvärda kostnader vid sidan av dem, som krävdes för innehavarens avlönande.

Detta förhållande kunde pågå under åtskilliga år, och först de av kris-tiden föranledda prisförhöjningarna gjorde anslag även för detta ändamål av behovet påkallade. Redogörelse härför återfinnes under punkt 16 i bilagan åttonde huvudtiteln till propositionen om 1919 års tilläggsstat å sid. 24—26.

Härav framgår, att av statsanslaget till institutionen för allmän och analytisk kemi under åren 1910—1917 använts ett belopp av i medeltal 1,700 kronor årligen till inköp av fysikalisk-kemiska instrument, ehuru dylika utgifter i sådan omfattning icke beräknats, då institutionens inkomststat uppgjordes. En del poster å denna stat hade emellertid varit så pass stora, att de med förut gällande priser möjliggjort besparingar, som kunnat komma institutionens fysikalisk-kemiska avdelning tillgodo. I samnens materiellanslag skedde beträffande den fysikalisk-kemiska avdelning-manhang med att framställning gjordes om förstärkande av institutionens anslagsbehov en särskild framställning. Åt avdelningen tillhandahölle kemiska institutionen lokaler med värme, ljus, vatten, gas, elektrisk ström m. m. samt kemikalier med undantag av mera speciella sådana. För inköp av instrument och vissa kemikalier hade emellertid avdelningen behov av särskilda medel. Sådana hade dittills erhållits dels från kemiska institutionens ordinarie materiellanslag, dels ur Svanbergiska fonden, som en gång visat stort överskott, vilket dock enligt uppgift då till stor del förbrukats. Avdelningens utgifter för nyssberörda inköp hade under vart och ett av åren 1910—1917 uppgått till i medeltal omkring 2,950 kronor årligen, därav för instrument 2,600 kronor och för speciella kemikalier omkring 350 kronor. Såsom förklaring till att så jämförelsevis stora årliga inköp varit nödvändiga hade av avdelningens föreståndare — Svedberg — framhållits, bland annat, att ett fysikaliskt-kemiskt laboratorium för att kunna med framgång fylla sitt ändamål måste vara i besittning av möjligast fullständiga såväl fysikaliska som kemiska hjälpmedel, men att nu ifrågavarande fysikalisk-kemiska avdelning såsom nyinrättad icke erhållit någon tillnärmelsevis fullständig instrumentell utrustning; en sådan hade måst under årens lopp hopbringas stycke för stycke, och den lämnade alltjämt mycket övrigt att önska. — På grund av prisstegringarna beträffande instrument och kemikalier hade Svedberg beräknat, att avdelning-

gens medelsbehov ökats med minst omkring 90 procent. Med utgående härifrån hade han uppskattat avdelningens särskilda behov av anslag till 5,000 kronor om året, och hade han förklarat, att om forskningen och undervisningen i fysikalisk kemi skulle kunna upprätthållas i sin dittillsvarande omfattning, någon nedprutning av nämnda summa icke vore möjlig.

Det större konsistoriet vid universitetet i Uppsala och kanslersämbetet för rikets universitet förordade, att det utav Svedberg ifrågasatta årliga anslaget skulle sammanslås med ett för kemiska institutionen i övrigt begärt anslag å 3,700 kronor, vadan för denna institution i dess helhet alltså skulle krävas ett belopp av 8,700 kronor.

Dåvarande departementschefen framhöll, att staten tvivelsutan ej borde undandraga sig att träda emellan till lättande av de ekonomiska svårigheterna för Uppsala universitets institutioner. Under erinran om tillvaron av och ställningen för universitetets reservfond fann sig emellertid departementschefen böra ifrågasätta, att staten ej påtoge sig att täcka hela det belopp, vartill de ifrågavarande bristerna i institutionernas tillgångar beräknats uppgå. Särskilt framhölls, att fonden borde kunna svara huvudsakligen för ökade kostnader för bränsle. I anslutning härtill föreslog Kungl. Maj:t riksdagen att till förstärkande av vissa materiellanslag vid Uppsala universitet anvisa på tilläggsstat för år 1919 ett belopp av 30,150 kronor, i vilken summa institutionen för allmän och analytisk kemi beräknades ingå med ett belopp av 7,200 kronor. Denna Kungl. Maj:ts framställning blev även av riksdagen bifallen.

För år 1920 äskades av vederbörande ett särskilt anslag å 5,000 kronor till inköp av instrument m. m. för fysikalisk kemi. I likhet med vad som skedde år 1919 ansågs emellertid detta anslag böra sammanslås med anslaget till institutionen för allmän och analytisk kemi, och äskades för båda dessa ändamål ett anslag av 10,400 kronor, vilket belopp även blev av riksdagen beviljat på tilläggsstat för år 1920.

Jämväl för år 1921 äskades från olika institutioner och inrättningar vid Uppsala universitet förstärkningsanslag, uppgående till sammanlagt 116,847 kronor 29 öre. I denna summa ingick institutionen för allmän och analytisk kemi med 6,270 kronor och inrättningen för undervisning och forskning i fysikalisk kemi med 5,000 kronor. Dåvarande departementschefen fann sig emellertid, efter verkställd undersökning i fråga om reservfondens förmåga att bära extra ordinarie utgifter, kunna bland annat i fråga om de å tilläggsstat begärda anslagsposterna ifrågasätta en reduktion och föreslog fördenskull, att hos riksdagen skulle äskas ett belopp av 60,000 kronor eller således något mer än hälften av vad universitetet begärt. Riksdagen fann sig dock, företrädesvis med hänsyn tagen därtill att reservfonden torde äga tillräcklig förmåga att bära ytterligare utgifter utöver vad förut ifrågasatts, böra vidtaga en nedsättning av det utav Kungl. Maj:t äskade beloppet till 40,000 kronor, att enligt Kungl. Maj:ts bestämmande fördelas på de olika institutionerna och inrättningarna.

Genom beslut den 26 september 1921 ställdes detta anslag till det större akademiska konsistoriets förfogande att av konsistoriet fördelas på de särskilda institutionerna och inrättningarna i proportion till de särskilda för dem från universitetet begärda tilläggsanslagen.

Kraven på förstärkningsanslag till de olika Uppsalainstitutionerna för år 1922 uppgingo till ett sammanlagt belopp av 128,328 kronor 6 öre, därav för inrättningen för undervisning och forskning i fysikalisk kemi ett belopp av 5,000 kronor. Till stöd härför anfördes av inrättningens föreståndare, professor Svedberg, huvudsakligen följande:

I skrivelser till matematisk-naturvetenskapliga sektionen mars 1918, april 1919 och april 1920 hade närmare motiverats anslagskraven för inrättningen och påvisats, att ifrågavarande kostnader icke kunde bestridas av de till kemiska institutionens disposition stående anslagen. För år 1920 hade den ifrågavarande summan, 5,000 kronor, varit otillräcklig och måst överskridas, bristen täcktes med en del av anslaget för år 1921. Även under år 1921 torde ett överskridande bliva nödvändigt, om undervisningen skulle kunna ostört fortgå. Ett höjande av anslaget vore därför högeligen önskvärt. Utgifterna för år 1922 torde, även om största sparsamhet iakttoges, komma att något ökas, emedan enligt den nya studiehandbokens bestämmelser för framtiden icke blott som dittills vetenskapliga undersökningar utan även direkt övningslaborationer i fysikalisk kemi skulle hållas. På grund härav bleve en del nyanskaffningar samt årliga utgifter för diverse förbrukningsartiklar nödvändiga. I fråga om instrument — den post, vartill största delen av anslaget ginge — hade icke något prisfall inträtt utan snarare prisökning. De tyska instrumentfabrikerna pålade oerhört höga exportavgifter, som kommit deras priser att uppnå och i en del fall överträffa de alltid som mycket höga ansedda priserna på motsvarande engelska fabrikat.

Ehuru reservfonden vid ingången av år 1922 visade en avsevärt försämrad ställning, fann min företrädare i statsrådsämbetet sig dock, med hänsyn till den ståndpunkt riksdagen intagit till denna fråga, icke böra tillstyrka en anordning, varigenom staten helt iklädde sig kostnaderna för de ökade materiellutgifterna, utan förordade han, i likhet med vad som skedde för år 1921, att förslag framlades till riksdagen att för ändamålet bevilja en viss del, 40,000 kronor, av det begärda beloppet, under det att återstoden finge täckas genom reservfondens medel.

1922 års riksdag beslöt emellertid, i anledning av inom riksdagen väckta motioner, att för ändamålet anvisa ett belopp av 80,000 kronor, att enligt Kungl. Maj:ts bestämmande fördelas på vissa institutioner och inrättningar, och fann Kungl. Maj:t genom beslut den 15 juni 1922 gott bland annat ställa detta anslag till förfogande av det större akademiska konsistoriet i Uppsala att av konsistoriet fördelas på de särskilda institutionerna och inrättningarna i proportion till de för dessa från universitetet begärda tilläggsanslagen.

I en av kanslersämbetet för rikets universitet med eget utlåtande av den 22 augusti 1922 till Kungl. Maj:t överlämnad skrivelse anhöll det större

akademiska konsistoriet i Uppsala, i enlighet med framställning av den filosofiska fakultetens matematisk-naturvetenskapliga sektion, om utverkande av proposition till 1923 års riksdag om beviljande från och med budgetåret 1923—1924 av ett anslag å allmänna indragningsstaten av 6,000 kronor till materiell till det fysikalisk-kemiska laboratoriet.

Till grund för sektionens hemställan låg en skrivelse av Svedberg av huvudsakligen följande innehåll:

Under de senaste två åren har, såsom jag redan i min skrivelse till sektionen av april 1921 framhållit, den av mig begärda summan av 5,000 kronor icke varit tillräcklig för täckande av de med forskningsarbetets utveckling och undervisningens utökning stegrade behoven och detta trots att största möjliga sparsamhet iakttagits. En brist har därför uppstått — den utgjorde vid början av år 1922 1,742 kronor 28 öre — som emellertid tillsvidare täckts med en del av det följande årets anslag. Så kan dock icke i längden få fortgå, om icke undervisningen skall bli lidande därpå. Vidare kommer på grund av den i nya studieplanen för kemi påbudna ökade undervisningen i fysikalisk kemi avsevärt ökade anspråk att ställas på materiellanslaget. På dessa grunder får jag därför anhålla att sektionen denna gång bland sina petita upptager det ifrågavarande anslagskravet för budgetåret 1923—1924 till 6,000 kronor. Vidare får jag föreslå, att sektionen begär, att detta anslag, som hittills utgått å tilläggsstat, för framtiden må uppföras å allmänna indragningsstaten. Jag skulle naturligtvis hellre se, att anslaget kunde utgå å ordinarie stat men förmodligen lägger min professurs egenskap av personell hinder i vägen härför. Å andra sidan är det av synnerlig vikt för undervisningen, att anslaget får en så permanent karaktär som möjligt. Det hör till mina tjänstäligganden att planera de vetenskapliga arbetena i fysikalisk kemi — bland annat för de studerande, som ämna avlägga fil. lic. examen i kemi med specialisering i fysikalisk kemi, samt för dem, som vilja utföra sin doktorsundersökning på detta område — men detta är förenat med stora svarigheter så länge laboratoriet icke åtnjuter ett anslag, som med visshet kan påräknas år efter år. Enligt den nya studieplanen i kemi fordras för fil. lic. examen i kemi genomgående av en experimentell övningskurs i fysikalisk kemi. För upprätthållande av denna undervisning måste vissa årliga materiellinköp och årliga instrumentkompletteringar göras, vilka i år fått bestridas av det knappa anslaget för det fysikalisk-kemiska laboratoriet. Det är tvivelsutan lämpligast, att dessa utgifter även för framtiden bestridas av detta laboratoriums anslag, men detsamma måste då, såsom ovan framhållits, något ökas och bli av en mera permanent art. Den kemiska institutionens anslag är redan otillräckligt och kan icke lämna några bidrag till detta ändamål. Icke kan heller medel härtill erhållas ur den s. k. Svanbergiska fonden, vars avkastning sedan flera år tillbaka, och med säkerhet för all framtid, måste helt tagas i anspråk för den kemiska institutionens materiellinköp.

Såväl det större konsistoriet som kanslersämbetet tillstyrkte den gjorda framställningen, det senare under hänvisning till att i ett fall, likartat med det nu föreliggande, nämligen beträffande materiell m. m. för den vid Uppsala universitet för professorn Allvar Gullstrand inrättade personliga

professuren i fysiologisk och fysikalisk optik, anslag på allmänna indragningsstaten finnes uppfört i riksstaten.

Vid föredragning av detta ärende inför Kungl. Maj:t den 16 februari 1923 anförde min företrädare i statsrådsämbetet följande:

Då genom riksdagens beslut år 1912 för Svedberg upprättades en personlig professur, gällde det närmast att åt ett svenskt universitet bevara en ung forskare, vilkens framstående vetenskapliga förmåga utlandet redan hade sökt tillförsäkra sig. Men meningen var givetvis också att vid Uppsala universitet bereda större möjlighet att bedriva fysikalisk-kemisk forskning. Ett naturvetenskapligt forskningsarbete, framför allt det experimentella vetenskapliga arbetet, bedrivs emellertid ej genom lärarkrafter allenast; därtill fordras understundom i stor omfattning materiell utrustning, såväl årliga förbrukningsartiklar som nyanskaffningar av för de vetenskapliga undersökningarna erforderliga instrument. Av det i det föregående anförda torde framgå, med vilka små medel det fysikalisk-kemiska forskningsinstitutet i Uppsala städse haft att räkna och med vilka ekonomiska svårigheter det under de senaste åren haft att kämpa för att tillgodose sin materiellutrustning. Samtidigt som alla förnödenheter blivit mångdubbelt fördyrade och ekonomiska bidrag på grund av dyrtiden icke längre kunna påräknas, vare sig från donerade medel eller från den kemiska institutionens allmänna anslag, stegras kraven på institutionen för fysikalisk kemi från universitetets sida genom den omläggning av det vetenskapliga arbetet, varom Svedberg i det föregående talat.

Det måste givetvis, vilket även i ansökningen påpekats, vara av synnerlig vikt för undervisningen, att anslaget får en så permanent karaktär som möjligt, i all synnerhet måste planerandet av större vetenskapliga arbeten vara förenat med stora svårigheter, så länge laboratoriet icke åtnjuter ett anslag, som med visshet kan påräknas år från år. Jag ansluter mig därför till den av universitetsmyndigheterna förordade utvägen, att anslaget varder knutet vid Svedbergs personliga professur och därför i likhet med avlöningen till denna uppföres på allmänna indragningsstaten. Kanslersämbetet har redan påpekat ett precedensfall härutinnan, då 1913 års riksdag i enlighet med Kungl. Maj:ts därom framställda förslag till materiell m. m. för den ovannämnda, åt Gullstrand upprättade personliga professuren på allmänna indragningsstaten anvisade ett årligt belopp av 5,000 kronor.

Vad beträffar storleken av det anslag till materiell m. m., som skulle behöva i fortsättningen utgå för den Svedbergska professuren, har det synts mig, som om ett högre belopp än 4,000 kronor icke nu bör för ändamålet uppföras på ordinarie stat. Materiellkostnaderna hava visserligen icke under de senaste åren kunnat pressas in i en så pass trång ram, men den alltfort skeende prissänkningen måste givetvis förr eller senare göra sig kännbar även på här ifrågakvarande område. Det torde då icke vara lämpligt att uppföra ett anslag av den jämförelsevis permanenta karaktär, varom här är fråga, med ett belopp, som delvis är baserat på dyrtidens inflytande.

Till sist vill jag allenast framhålla, att redovisning för anslaget bör i vanlig ordning lämnas. Den instrumentella utrustning och övriga materiell, som finnes kvar, då Svedberg en gång lämnar sin professur, torde böra övertagas av den kemiska institutionen vid universitetet i Uppsala.

I anslutning härtill hemställde Kungl. Maj:t hos 1923 års riksdag att till materiell m. m. för den åt professorn Theodor Svedberg vid universitetet i Uppsala inrättade personliga professuren i fysikalisk kemi på allmänna indragningsstaten anvisa ett årligt belopp av 4,000 kronor. Denna framställning blev av riksdagen bifallen.

Vid anmälan av riksdagens beslut härutinnan anförde riksdagen i skrivelse den 19 maj 1923 (nr 199 p. 2) bland annat:

Av vad i ärendet förekommit har riksdagen funnit sig övertygad om behovet av särskilt anslag till materiell m. m. för ifrågavarande personliga professur; och har riksdagen — under erinran om 1913 års riksdags beslut beträffande anslag till materiell m. m. för den åt professorn A. Gullstrand inrättade personliga professuren vid Uppsala universitet, vilket anslag av 1920 års riksdag höjdes från 5,000 till 7,000 kronor — funnit lämpligt, att dylikt anslag uppföres å allmänna indragningsstaten. Mot det av Kungl. Maj:t föreslagna anslagsbeloppets storlek finner riksdagen icke anledning till anmärkning.

Genom beslut den 15 juni 1923 ställde Kungl. Maj:t förenämnda belopp, 4,000 kronor, till förfogande av det större akademiska konsistoriet i Uppsala att mot redovisning i vanlig ordning användas för därmed avsett ändamål, under föreskrift tillika att vid Svedbergs frånträdande av professuren då befintlig materiell, som inköpts för berörda ändamål, skulle enligt beprövande av universitetskanslern tillfalla någon till universitetet i Uppsala hörande institution.

I en av kanslersämbetet för rikets universitet med eget utlåtande av den 13 oktober 1923 till Kungl. Maj:t överlämnad skrivelse har nu det större akademiska konsistoriet i Uppsala, i enlighet med framställning av den filosofiska fakultetens matematisk-naturvetenskapliga sektion, hemställt om utverkande av proposition till 1924 års riksdag om höjning från och med budgetåret 1924—1925 av det å allmänna indragningsstaten utgående materiellanslaget till det fysikalisk-kemiska laboratoriet från 4,000 till 8,000 kronor.

Till grund för sektionens hemställan ligger en skrivelse av Svedberg av huvudsakligen följande innehåll:

Enligt kungl. brev av den 14 juli 1923 har ifrågavarande anslag fastställts att utgå å allmänna indragningsstaten med ett årligt belopp av 4,000 kronor. I skrivelse till sektionen i april 1922 har jag närmare utvecklat hurusom ett årligt anslag av 6,000 kronor endast under iakttagande av största sparsamhet skulle vara tillräckligt för ifrågavarande ändamål. En förnyad beräkning av det framtida årsbehovet har givit till resultat 12,650 kronor. Med hänsyn till det statsfinansiella läget, som givetvis manar oss att i görligaste mån söka begränsa utgifterna, torde efter uppgivande eller begränsande av vissa planerade arbeten ett årsanslag av 8,000 kronor kunna sättas som minimibehov.

Som ytterligare stöd för min anhållan tillåter jag mig anföra följande. Det fysikalisk-kemiska laboratoriet, som upprättats i anslutning till min personliga professur i fysikalisk kemi, och som gjort utforskan-

det av kolloiderna till sin specialitet, har snabbt utvecklats. För närvarande torde det få anses som ett av de förnämsta kolloid-laboratorierna. Ett vittnesbörd härom är det nyligen avslutade uppdraget, som meddelades mig att vid Wisconsin universitet (Förenata Staterna) organisera vetenskapliga undersökningar i kolloidkemi och hålla föreläsningar över kolloidkemi speciellt över mätmetoder och experimentalt teknik inom kolloidkemi. I dessa av mig ledda kurser och konferenser deltog representanter från så gott som alla delar av Förenata Staterna. För den allmänna kemiundervisningen vid Uppsala universitet torde det fysikalisk-kemiska laboratoriet få anses vara av väsentlig betydelse i det redan ett dussin licentiat- och doktorsavhandlingar utarbetats inom detsamma. För att denna utveckling icke skall äventyras och redan påbörjade eller planerade vetenskapliga arbeten behöva avbrytas fordras emellertid ett årsanslag, som står i rimlig proportion till behovet.

Med stöd av vad ovan anförts får jag därför vördsamt hemställa, att sektionen ville bland sina riksdagspetita upptaga en anhållan om höjande av materiellanslaget för det fysikalisk-kemiska laboratoriet från 4,000 kronor till 8,000 kronor att utgå å allmänna indragningsstaten.

Såväl det större konsistoriet som kanslersämbetet hava tillstyrkt den gjorda framställningen.

I detta sammanhang anser jag mig vidare böra inför Kungl. Maj:t anmäla ytterligare en framställning rörande det fysikalisk-kemiska laboratoriet i Uppsala.

I en av kanslersämbetet för rikets universitet med eget utlåtande av den 13 oktober 1923 till Kungl. Maj:t överlämnad skrivelse har det större akademiska konsistoriet i Uppsala, i enlighet med framställning av den filosofiska fakultetens därstädes matematisk-naturvetenskapliga sektion, hemställt om utverkande av proposition till 1924 års riksdag om beviljande å allmänna indragningsstaten från och med budgetåret 1924—1925 av ett årligt anslag å 2,500 kronor till arvode åt en assistent å det fysikalisk-kemiska laboratoriet.

Till grund för sektionens hemställan ligger en skrivelse av Svedberg av huvudsakligen följande innehåll:

Skötsel av det fysikalisk-kemiska laboratoriet, som tillkommit i anslutning till den för mig upprättade personliga professuren i fysikalisk kemi, har hittills uteslutande bestritts av mig och de frivilliga medarbetare, som jag tidvis lyckats förvärva. Den vetenskapliga verksamheten har likaledes utövats, dels av mig, dels av de specialister, som arbetat på sina licentiat- eller doktorsavhandlingar, dels också av personer som en kortare tid önskat arbeta på laboratoriet — huvudsakligen utlänningar. Detta arrangemang har emellertid visat sig inverka hämmande på verksamheten vid laboratoriet i det dels professors tid allt för mycket upptagits av sådana göromål som utlämnande av materiell och instrument, prövning, justering och vård av instrument och apparater, biträde vid montering av försöksanordningar m. m., dels icke tillräcklig arbetskraft funnits för en år från år fortgående bearbetning av viktiga problem. Stora besparingar, ofta uppgående till 200 å 300 procent, kunna göras vid inköp av apparater om i stället för färdiga apparater enskilda delar köpas

och under sakkunnig ledning hopmonteras på laboratoriet. En sådan metod ha vi med hänsyn till det mycket begränsade materiellanslaget i största möjliga utsträckning sökt tillämpa. Professorns arbetstid blir emellertid härigenom i hög grad beskuren. Jag har att med erkänsla anteckna den frivilliga hjälp, som ofta lämnats mig, men dels är det svårt att i längden förvärva sådan, dels kan man icke alltid vara säker på att ha sakkunnig person till hands på laboratoriet. Om tillgång finnes till en permanent anställd assistent skulle laboratoriets resurser och materiellanslaget kunna betydligt effektivare utnyttjas. Ifrågasatta arrangemang skulle också tillåta realiserandet av en, som jag tror betydelsefull plan, nämligen att på det fysikalisk-kemiska laboratoriet bedriva fortgående undersökningar över speciellt viktiga problem. Kolloidkemien är för närvarande mycket uppmärksammas så väl i Europa som speciellt i Förenta Staterna på grund av de förhoppningar, som man hyser, att med dess hjälp bli i stånd att lösa flera, dels för medicinen, dels för industrien ytterst viktiga problem. Av dylik tillämpad kolloidkemi har jag för närvarande upptagit till behandling, dels äggviteämnenas kolloidkemi, dels studiet av den fotografiska processen. Det är emellertid mycket svårt att utan någon permanent medarbetare genomföra ett dylikt program. Om en assistent bundes vid laboratoriet skulle med hans hjälp ett dylikt program kunna genomföras.

Mitt förslag är alltså, att en assistent anställdes med skyldighet att 1) biträda professorn vid utlämnandet av materiell, vid vård av instrument, vid montering och anskaffning av ny apparatur, ävensom vid uppställande av de för professorns i fysikalisk kemi föreläsningar nödiga experimentella anordningarna; 2) på laboratoriet utföra vetenskapliga undersökningar i samarbete med professorn samt biträda vid hans arbeten. Då åtminstone en del av dessa arbeten skulle kunna publiceras gemensamt med assistenten torde anställningen ifråga vara tillräckligt lockande för att ha utsikt att kunna besättas även om löneförmanerna bleve jämförelsevis blygsamma. Jag föreslår ett arvode av 2,500 kronor per år.

Med stöd av ovanstående utredning får jag därför vördsamt anhålla, att sektionen ville bland sina riksdagspetita upptaga en framställning om ett anslag av 2,500 kronor å allmänna indragningsstaten till arvode åt en assistent å det fysikalisk-kemiska laboratoriet.

Såväl det större konsistoriet som kanslersämbetet hava tillstyrkt framställningen.

Med hänsyn till det framgångsrika och betydelsefulla arbete, som bedrivs vid fysikalisk-kemiska laboratoriet i Uppsala, anser jag de gjorda framställningen om höjning av materiellanslaget vara i hög grad behjärtansvärd. Därest det moderna, experimentella vetenskapliga arbete, varom här är fråga, och som ingiver förhoppningar om lösandet av flera dels för medicinen dels för industrien viktiga problem, skall kunna fortgå i planerad omfattning, kräves givetvis en mot det förefintliga behovet svarande tillgång till materiell utrustning, såväl årliga förbrukningsartiklar som nyanskaffningar av för de vetenskapliga undersökningarna erforderliga instrument. Med hänsyn härtill torde ett årsanslag av 8,000 kronor nu icke kunna anses för högt. Jag anser mig därför böra tillstyrka en

*Departements-
chefen.*

höjning av det nu utgående anslaget till materiell m. m. från 4,000 kronor till 8,000 kronor.

Vad beträffar framställningen om anslag till en assistent finner jag även densamma i hög grad behjärtansvärd. Anställandet av en assistent skulle innebära en välbehörlig minskning i de på professor Svedberg nu ankommande göromålen med utlämnande av instrument, prövning, justering och vård av instrument m. m. Av stor betydelse måste det givetvis även vara, att vid professorns sida finnes en permanent medarbetare, med vars hjälp en år från år fortgående bearbetning av viktiga problem kan fullföljas. Härtill kommer att anställandet av en assistent synes kunna medföra ett effektivare utnyttjande av materiellanslaget. Av vad jag anfört framgår, att jag gillar de av professor Svedberg föreslagna riktlinjerna för assistentens verksamhet. I fråga om storleken av det föreslagna anslagsbeloppet har jag intet att erinra. Jag anser mig sålunda böra tillstyrka ett anslag å 2,500 kronor å allmänna indragningsstaten till arvode åt en assistent å det fysikalisk-kemiska laboratoriet.

För att yttermera betona vikten av att de nu ifrågasatta anslagen obeskurna komma Svedbergs institution till godo vill jag erinra om följande. Det fysikalisk-kemiska laboratoriet i Uppsala åtnjuter ett internationellt högt vetenskapligt anseende. Professor Svedbergs framstående forskargärning har lockat vetenskapsmän från avlägsna länder att å hans laboratorium taga kännedom om hans arbetsmetoder och de vetenskapliga rön, som därvid framkommit. Lockande erbjudande hava gjorts Svedberg att förlägga sitt fortsatta vetenskapliga arbete till Amerika, där de materiella resurserna för hans forskningar kunna sägas vara hart när outtömliga. Att han inför sådana erbjudanden tvekat finner jag helt naturligt; och då han för att inom hemlandet kunna fullfölja sina för landet och dess industri betydelsefulla forskningar begär en relativt obetydlig förbättring av de hjälpmedel, han för sina arbeten behöver, finner jag synnerligen starka skäl tala för ett tillstyrkande av vad nu äskats.

Jag hemställer, att Eders Kungl. Maj:t täcktes föreslå riksdagen att

dels från och med budgetåret 1924—1925 höja det materiell m. m. för den åt professorn Theodor Svedberg vid universitetet i Uppsala inrättade personliga professuren i fysikalisk kemi å allmänna indragningsstaten utgående årliga anslaget från 4,000 kronor till 8,000 kronor;

dels ock till arvode till en assistent å det fysikalisk-kemiska laboratoriet vid universitetet i Uppsala anvisa på allmänna indragningsstaten från och med budgetåret 1924—1925 ett årligt belopp av 2,500 kronor.

Vad departementschefen sålunda hemställt, behagar, på tillstyrkan av statsrådets övriga ledamöter, Hans Maj:t Konungen bifalla samt förordnar, att proposition i ämnet av den lydelse, bilaga vid detta protokoll utvisar, skall avlätas till riksdagen.

Ur protokollet:

Harald Frisk.